

јама Босне и Херцеговине од 1941. до 1945. године и повезаност ових процеса са онима у Хрватској, Србији и Црној Гори. Тај процес изградње народне привреде аутор с правом повезује са стварањем органа народне власти. При томе ни једног момента не губи из вида везу између војно-политичког и привредног развоја НОР-а и револуције. У реализацији таквог концепта Булатовић се успјешно користио комбинацијом конкретних историјских истраживања и теоријског освјетљавања димензија које чине његов општи и посебни контекст. Детаљно анализира тај процес, указује на најважније моменте и истиче његове специфичности у Босни и Херцеговини. Не бави се само испитивањем развојног процеса народне привреде, већ овај процес посматра у општем контексту развоја народноослободилачког покрета.

Др Булатовић не посматра развој народне привреде само као одређени економски процес, већ, прије свега, као стратегијски концепт НОР-а и револуције, процес негирања старих структура и односа. Развој народне привреде на ослобођеној територији даг је у контексту општих промјена друштвено-економских односа у демократско-револуционарном систему НОБ-а. Општи дио овог контекста су војно-политички чиниоци који одређују и карактер и суштину органа народне власти, а тиме и при-

вредног развоја на ослобођеним територијама.

Књига је писана на бази разноврсних извора: архивских докумената, сјећања учесника, посебних анкетања. Комбинован је аналитичко-историјски и проблемско-историјски метод. Првим методом аутор је извршио реконструкцију привредног стања у Босни и Херцеговини у условима рата, од успостављања усташке власти у Босни и Херцеговини, преко устанка и његових веза са сусједним областима у Србији, Хрватској и Црној Гори, до новог начина привређивања на ослобођеној територији и промјенама у облицима у области друштвено-економских односа. У тежњи да нагласи карактеристике процеса, аутор се служи методом типичног узорка — типичних облика привредних активности.

Проблемско-историјски приступ нарочито је видан у приказу историјских претпоставки које се одnose на проблем социјалистичке реконструкције друштвено-економских структура.

Нема сумње да је др Радомир Булатовић написао добру књигу, која НОБ-у даје шире димензије и до сада недовољно обрађен аспект мјеста и улоге народне привреде у ослободилачком рату у Босни и Херцеговини, а дијелом и у сусједним областима Хрватске, Србије и Црне Горе.

Др Бранислав Ковачевић

ПЕРО КРСТАЈИЋ, „СТОЈАН ЦЕРОВИЋ (1883—1943), ЖИВОТ И ДЈЕЛО“

Никшић 1985

Појава монографије о Стојану Церовићу у издању Центра за културу и „Универзитетске ријечи“ представља значајан културни подухват и тематско освјежење међу сличном литературом, јер обрађује животни пут једног културног радника и револуционара.

Стојан Церовић је припадао генерацији људи у чијем су животу два свјетска рата били међаши

културног и политичког ангажмана. Прогресивну и демократску оријентисаност, као и револуционарну црту сопственог карактера свакодневно је потврђивао током свог динамичног и садржајног живота. Сљедствено томе, свој животни пут је завршио као партизански борац 1943. године. Перо Крстајић, писац поменуте монографије, представио се читалачкој публици и раније

својим радовима из ослободилачког рата и револуције, а посебно књигом „Дурмитор у НОБ-у и револуцији“. Као добар познавалац личности и дјела Стојана Церовића, тежио је — како сам каже у предговору — „да не испусти ниједну његову активност а да је свестрано не прикажем почевши од породичног васпитања, до утицаја кроз школовање на Цетињу, у Београду и у Паризу као и његово учешће у ратовима, у великим политичким превирањима између два рата“.

На око 180 страна аутор је описао животни пут Стојана Церовића. Књига се условно може подијелити на пет дјелова, у којима се хронолошки прати и препричава ова надасве интересантна и занимљива биографија. Први дио (9—19) посвећен је братству Церовића, његовим знаменитим предстаницима и школовању Стојана Церовића. Праунук Новице Церовића, Стојан је рођен 1888. године у Тушини. Основну школу завршио је на Цетињу, а гимназију у Београду. Године 1909. уписује се на Филозофски факултет — одсек за општу књижевност са француским језиком. Школовање у Београду прекида да би као добровољац учествовао у балканским ратовима 1912/1913. У другом дијелу (19—31) описује се животни пут Стојана Церовића, који се у првом свјетском рату повлачи са српском војском преко Албаније на Крф. Одатле иде у Париз на дошколовање, а једно вријеме ради као предавач у гимназији за српске ђаке у Клермонферану. По завршетку рата враћа се у домовину и завршава започете студије. Новинарску каријеру започео је у листу „Пијемонт“ који је престао изазвати уочи првог свјетског рата. Традицију овог листа наставиће од 1920 „Југословенски Пијемонт“ чији ће уредник постати Стојан Церовић.

Трећи дио књиге везан је за Церовићев боравак и стваралаштво у Никшићу. С обзиром на веома дуг временски период који обрађује 1921—1941, овај дио је и најобимнији (31—83). Године 1922. Церовић покреће недјељни лист „Сло-

бодну мисао“ чији ће уредник бити све до краја њеног излажења 1941. По тематској разноврсности, уређивачкој концепцији и утицају који је вршила, „Слободна мисао“ је постала угледно и радо читано гласило и ван Црне Горе. Лист и његова штампариа постали су значајно културно средиште које ће допринијети да Никшић постане јак културни и политички центар, чији ће значај бити далеко испред броја његових становника.

Значајна је и од аутора књиге наглашена улога Церовића у покретању часописа „Развршје“ и „Ваљци“. Први је покренут фебруара 1932. и његов значај је у томе што је први црногорски часопис који је покренуо Покрајински комитет КПЈ за Црну Гору. Наредне 1933. покренути су „Ваљци“ који су окупили велики број напредних интелектуалаца.

Четврти дио књиге обухвата период Церовићевог учешћа у народноослободилачкој борби. Обрађен је на око 40 страна (83—121) и почиње његовим учешћем у јулском устанку преко интернације у италијански логор Клос и повратка на ослобођену територију гдје успјешно помаже при изношењу штампариие „Слободне мисли“ из окупираног Никшића. Пут га води до Врховног штаба, гдје од Тита добија задатак да ради на прикупљању историјске грађе за будућу историју НОБ. Учесник је познате Конференције родољуба на Тјентишту 16. јуна 1942. године и Првог засједања АВНОЈ-а на којем је био један од говорника. Његов револуционарни пут прекида смрт у близини Невесиња 22. марта 1943.

Пети дио књиге (121—179) садржи прилоге почев од анегдота из Церовићевог књиге „Црногорци о себи и животу“, докумената који говоре о Церовићу и догађајима у којима је учествовао, до говора и чланака посвећених њему.

Лако читљивим поетским изразом, са наглашеним смислом за приповиједање, Крстајић је направљено користан и интересантан пресјек живота и рада Стојана Церовића. При томе није робовао исто-

ријској методи, већ је користио слободнију и једноставнију форму која доприноси романираном опису и ову монографију сврстава ближе публицистици него историографији.

Књига је написана прије свега на основу литературе, сопствених и туђих сјећања. Најчешће се аутор користи секундарним историјским изворима, па понекад западне у једнострано и упрошћено приказивање које у наративном смислу има своју динамичност али у сазнајном и одређене мањкавости. Тамо гдје користи архивску грађу недоследан је у њеном навођењу и нотирању тако да попис коришћених извора наведених на крају књиге озбиљнијем истраживачу неће значити много.

С друге стране, усвајајући став наведен на почетку књиге „да Церовић активност опозиционих грађанских странака није озбиљно узимао“ аутор се свјесно ограђује од Церовића као члана Земљорадничке странке, од чега се овај није никада ограђивао. У свом говору на Првом засједању АВНОЈ-а, који ау-

тор доноси по сјећању једног од учесника, Церовић ову чињеницу наглашава. Услед таквог става изостала је и дубља анализа уводних текстова, чиме је ускраћена слика о Церовићу као грађанском политичару и коментатору дневнополитичких догађаја у Краљевини Југославији. Примјетан је и некритички приступ прилозима донијетим на крају књиге, у којима има одређених непрецизности које су захтијевале ауторову интервенцију.

Књига је изванредно графички урађена и обогаћена бројним фотографијама из живота Стојана Церовића.

Будући истраживачи живота и стваралаштва Стојана Церовића овом књигом добијају изванредну основу за даље истраживање, али и обавезу да свестранијим и више архивски финансираним истраживањем допринесу цјеловитијем сагледавању његове улоге и значају у политичком и културном животу Црне Горе.

Растодер Шербо

ДР МИЛАН ВЕСОВИЋ, МР МИЛАН МАТИЋ, ЈОСИП ВУЧКОВИЋ:
„ВЕЉКО ВЛАХОВИЋ, СЕЋАЊА—ХРОНОЛОГИЈА—БИОГРАФИЈА“

Институт за савремену историју Београд, Историјски институт СР Црне Горе
Титиград, Партизанска књига Љубљана, Београд 1985. године

»En el fondo de la mar nacio la perla« — „На дну мора родио се бисер“, каже шпанска пословица... У кршној, сиромашној колико слободној, ратној и малој Црној Гори родио се Бисер... Родио се борац и револуционар, родио се хуманиста Вељко Влаховић.

Године 1927. један јапански град имао је идеју да распише свјетски конкурс за најбољи састав средњошколаца на тему: „Мир и братство народа“. Вијест о конкурсима стигла је у многе, па и у нашу земљу. И стизали су у Јапан, преведени на енглески језик, састави многих младића и дјевојака. Жири је имао доста посла. Најзад су додјелиле награде. И ко је добио прву награду? Прву награду је до-

био тринаестогодишњи ђак из Београда — Вељко Влаховић.

Револуционар, идеолог и pjesник... Наш и Горки, и Тагора, и Зола, а и Синклер и Бајрон... Наш Мајаковски... Стваралац, умјетник и револуционар у многим револуцијама и на многим баријадама... Лучоноша напредне људске мисли.

Знао је: спој идеала, поезије и младости носи револуцију... А он је то имао...

Зато, са нескривеним задовољством, аутори ове књиге имали су могућност да се лате посла на скупљању и проучавању стваралаштва космополитске личности Вељка Влаховића, личности чији је животопис и удео стваралачке енергије био везан за најпознатија збивања